

İsim:

No:

Salon:

16 Ocak 2014

İmza:

Öğretim Elemanı:

ELEKTRİK MAKİNALARI I – Final Sınavı - Çözümler ilgili boşluklarda verilmelidir – Süre 70 Dakikadır

Çözümlerde yaklaşık eşdeğer devre kullanılacaktır!

Sonuçları kutu içine alınız.
Birimleri yazılmamış büyüklükler değerlendirilmeyecektir.
Okunaklı YAZINIZ!

(1) ÖÇ5) <10p> $f=50\text{Hz}$, $S=100\text{ VA}$ olan bir çekirdek tipi bir güç transformatöründe çekirdek akı yoğunluğu $B= 1\text{ Tesla}$; trafo göbek kesiti $A = 1.3 \cdot \sqrt{S} \text{ [cm}^2\text{]}$ olacak şekilde sarılmıştır. Transformatör nüvesi 1T 'dan sonra doymaya başlamaktadır. Bu transformatör sökölüp $1000\text{V} / 100\text{V}$ 'luk bir gerilim ölçü trafosu tasarlanacaktır. Ölçü trafosunun 5000V 'a kadar doymaması istenmektedir. Sarım başına indüklenecek gerilimi bulunuz.

$$A = 1.3 \cdot \sqrt{100} = 13 \text{ cm}^2$$

Nüve 1T 'da doycak, 5000V 'a kadar da doymayacak. Yani, gerilim ölçü trafosunun nominal primer tasarım gerilimi 1000 V olacak, ama 5000V a kadar lineerliğini kaybetmeden ölçüm yapabilmesi hedeflenmiş. Bu durumda 1000 V 'ta 1T ile değil $1/5\text{ T}$ 'da çalışacak şekilde tasarlanmalı ki 5000V 'a kadar doymasın:

$$\frac{E}{N} = 4.44 \cdot \phi \cdot f = 4.44 \cdot (B \cdot A) \cdot f = 4.44 \cdot \left[\frac{1}{5} \cdot (13 \cdot 10^{-4}) \right] \cdot 50 = 0.05772 \text{ [Volt/Sarım]}$$

(2) ÖÇ11) <10p> Yıldız bağlanmış, 3 fazlı 660 V , 50 Hz 'lik bir asenkron motor, 380V luk 3 fazlı Türkiye şebekesine bağlanıyor. Yolalma anında hattın 16A çekip 18 Nm lik moment üretiyor. Bu motor aynı şebekeye üçgen bağlanıp yolverilmiş olsaydı, yolalma akımı (hat) ve moment ne olurdu?

$$I_{\Delta} = 3 \cdot I_Y \text{ (hat akımı cinsinden)} \quad ; \quad T_{\Delta} = 3 \cdot T_Y \quad @ \text{ yolalma anında}$$

$$\text{Üçgen yolvermede; } I_{\Delta} = 3 \cdot 16 = 48\text{ A (hat akımı cinsinden)} \quad ;$$

$$T_{\Delta} = 3 \cdot 18 = 54\text{ Nm} \quad @ \text{ yolalma anında}$$

(3) ÖÇ4) <40p> 12) 1250kVA, 50Hz, 31.5/6.3 kV, Yıldız/Üçgen bağlı, bağlı kısa devre gerilimi $\%v_{sc} = \%5.5$, boşa çalışma kayıpları 1950W, tam yükteki toplam kayıpları 14kW olan transformatörün boşa çalışmadaki güç faktörü 0.173 endüktiftir. Transformatör YG tarafından beslenmektedir (*Lüzumu halinde primere indirgenmiş yaklaşık eşdeğer devre kullanınız*).

<10p>a) I_{1Lo} (boşa çalışmada primer hattın çekilen akımı) **<10p>b)** I_{c1} ; I_{m1} (eşdeğer devredeki demir ve mıknatıslanma akımını) 'i bulunuz.

<10p>c) R_{eq1} ; X_{eq1} 'i bulunuz. **<10p>d)** Tam yükte erişilebilecek maksimum verimi bulunuz.

(a)

$$(P_0)_{3\sim} = \sqrt{3} \cdot V_{1Ln} \cdot I_{1Lo} \cdot \cos\varphi_0 ; I_{1Lo} = \frac{(P_0)_{3\sim}}{\sqrt{3} \cdot V_{1Ln} \cdot \cos\varphi_0} = \frac{1950}{\sqrt{3} \cdot 31500 \cdot 0.173} ; \mathbf{I_{1Lo} = 0.207A}$$

(b) Primer Y bağlı olduğundan hat akımı=sargı akımı; $I_{1Lo} = I_{1o} = 0.207A$

Yaklaşık eşdeğer devrede boşa çalışma akımının aktif bileşeni demir akımını, reaktif bileşeni ise mıknatıslanma akımını verecektir:

$$I_{c1} = I_{1o} \cdot \cos\varphi_0 = 0.207 \cdot 0.173 ; \mathbf{I_{c1} = 0.035741A}$$

$$\varphi_0 = \text{ArcCos}(0.173) = 80^\circ$$

$$I_{m1} = I_{1o} \cdot \sin\varphi_0 = 0.207 \cdot \sin(80^\circ) = 0.207 \cdot 0.985 ; \mathbf{I_{m1} = 0.203479A}$$

(c) Üç fazlı güç olarak; $(P_{cun})_{3\sim} = (P_{Tam \text{ yük toplam kayıp}})_{3\sim} - (P_0)_{3\sim} = 14000 - 1950 ; (P_{cun})_{3\sim} = 12050W$

$$\text{Primer yıldız bağlı olduğundan } \mathbf{I_{1n} = I_{1Ln} = \frac{S_n}{\sqrt{3}V_{1Ln}} = 22.911A}$$

$$\text{Tek faz bakır kaybının nom. değeri } \frac{(P_{cun})_{3\sim}}{3} = I_{1n}^2 \cdot R_{eq1} ; R_{eq1} = \frac{\frac{(P_{cun})_{3\sim}}{3}}{I_{1n}^2} = \frac{\frac{12050}{3}}{22.911^2} ; \mathbf{R_{eq1} = 7.652\Omega}$$

$$V_{1Lsc} = \frac{v_{sc}}{100} \cdot V_{1Ln} = \frac{5.5}{100} \cdot 31500 ; \mathbf{V_{1Lsc} = 1732.5V}$$

$$(P_{cun})_{3\sim} = \sqrt{3} \cdot V_{1Lsc} \cdot I_{1Ln} \cdot \cos\varphi_{sc} ; \varphi_{sc} = \text{ArcCos}\left(\frac{(P_0)_{3\sim}}{\sqrt{3} \cdot V_{1Lsc} \cdot I_{1Ln}}\right) = \text{ArcCos}\left(\frac{12050}{\sqrt{3} \cdot 1732.5 \cdot 22.911}\right)$$

$$\varphi_{sc} = 79.905^\circ$$

$$(Q_{sc})_{3\sim} = (P_{cun})_{3\sim} \cdot \tan\varphi_{sc} = 12050 \cdot \tan(79.905^\circ) ; (Q_{sc})_{3\sim} = 67685.744VAr$$

Tek fazda kaçak reaktanslar üzerindeki reaktif güç kaybının nominal değeri;

$$\frac{(Q_{sc})_{3\sim}}{3} = I_{1n}^2 \cdot X_{eq1} ; X_{eq1} = \frac{\frac{(Q_{sc})_{3\sim}}{3}}{I_{1n}^2} = \frac{\frac{67685.744}{3}}{22.911^2} ; \mathbf{X_{eq1} = 42.983\Omega}$$

(d)

$$\eta_\alpha = \frac{\alpha \cdot S_n \cdot \cos(\varphi_2)}{\alpha \cdot S_n \cdot \cos(\varphi_2) + P_0 + \alpha^2 \cdot P_{cun}}$$

Tam yükte $\alpha = 1$; maksimum yük $\cos(\varphi_2) = 1$ omik yükte gerçekleşir. Üç Fazlı güçleri kullanarak;

$$\eta_{\alpha=1} = \frac{1 \cdot 1250000 \cdot 1}{1 \cdot 1250000 \cdot 1 + 1950 + 1^2 \cdot 12050} ; \mathbf{\eta_{\alpha=1} = 0.989 \text{ yada } \% \eta_{\alpha=1} = \%98.9}$$

(4) ÖÇ11) <10p> Güçleri, gerilimleri, stator dirençleri, demir + mekanik kayıpları ve kutup sayıları aynı olan iki tane asenkron motordan, 1. motor anma gücünde 0.03; 2. Motor ise anma gücünde 0.06 kayma ile dönmektedir. Hangi motorun verimi daha büyüktür? Neden? İzah ediniz (Her iki motor da 380V 50Hz'lik üç fazlı TR şebekesinde çalışmaktadır).

Verilen parametreler ile yapılan değerlendirme:

Sorudaki parametreler ile durum değerlendirildiğinde

Küçük kaymalı olanın rotor bakır kayıpları küçüktür ($P_{cu2} = s \cdot P_{2n}$)

Kayıpların küçük olması verimin büyük olması anlamına gelir. Eşitlikler için ders notlarına bakınız.

Diğer bir açıklama şöyle olabilir:

$\eta = \frac{P_2}{P_1}$ her iki motor da anma gücünde çalışıyor $P_{2n\_motor1} = P_{2n\_motor2}$

$P_{in} = \frac{P_{2n}}{(1 - s_n)}$ aynı çıkış gücünde kayması küçük olan motorun iç gücü küçük olacaktır.

Verilen parametreler ile $P_{1n} \approx P_{in}$ orantılıdır.

Aynı işi daha küçük giriş gücü ile yapacak olan 1. Motor için verim daha büyük olacaktır.

(5) ÖÇ11) <30p> Eşdeğer devre parametreleri $R_1=0.09 \Omega$, $R_2'=0.1 \Omega$, $X_{1\sigma}=0.3 \Omega$, $X_{2\sigma}'=0.35 \Omega$ olarak verilen, statoru üçgen bağlı 4 kutuplu sincap kafesli bir asenkron motor, 380V - 50Hz 'lik şebekeden beslenerek 350 Nm 'lik bir yükü tahrik etmektedir. Motorun devir sayısını bulunuz.

$$V_1 := 380 \text{ V (üçgen)} \quad p := 2 \quad f := 50 \text{ Hz} \quad m_1 := 3$$

$$R_1 := 0.09 \Omega \quad R_2' := 0.1 \Omega \quad X_{\sigma 1} := 0.3 \Omega \quad X_{\sigma 2}' := 0.35 \Omega \quad M_y := 350 \text{ Nm}$$

$$\frac{m_1 \cdot p \cdot \frac{R_2'}{s} \cdot (V_1)^2}{2 \cdot \pi \cdot f \cdot \left[\left(R_1 + \frac{R_2'}{s} \right)^2 + (X_{\sigma 1} + X_{\sigma 2}')^2 \right]} = M_y \quad \frac{\frac{8.664 \cdot 10^4}{s}}{2 \cdot \pi \cdot 50 \cdot \left[\left(0.09 + \frac{0.1}{s} \right)^2 + (0.3 + 0.35)^2 \right]} = 350$$

$$s_m := \begin{pmatrix} .01308353176320267780 \\ 1.7750107246871737923 \end{pmatrix}$$

$$s_0 = 0.013$$

s_0 0 ile 1 arasında olduğu için seçilir.

$$s_1 = 1.775$$

$$n_s := 60 \cdot \frac{f}{p} \quad n_s = 1.5 \cdot 10^3 \text{ d/d} \quad n := n_s \cdot (1 - s_0) \quad n = 1.48 \cdot 10^3 \text{ rpm olur.}$$